

Marek Sempach*

 <https://orcid.org/0000-0002-2792-5076>

Pandemia COVID-19 a koniunktura gospodarcza w okresie rządów Zjednoczonej Prawicy w Polsce i Fidesz-KDNP na Węgrzech Analiza porównawcza

Abstrakt

Polska oraz Węgry wyszły z okresu komunizmu, posiadając zbliżone doświadczenia gospodarcze i społeczne, jako że przez kilkadziesiąt lat żyły w dysfunkcyjnym systemie bez własnej woli. Zapoczątkowana pod koniec lat 80. XX w. transformacja doprowadziła je do nowej sytuacji egzystencjalnej, czyli funkcjonowania od podstaw w gospodarce wolnorynkowej. W trzeciej dekadzie trwających nieustająco przemian władzę w tych krajach przejęły formacje polityczne podzielające zbliżone poglądy oraz ideologię. Niniejszy tekst stanowi próbę oceny koniunktury gospodarczej Polski oraz Węgier podczas rządów Zjednoczonej Prawicy i Fidesz-KDNP, z uwzględnieniem okresu pandemii COVID-19. Stawiany cel został zweryfikowany przy pomocy czterech kluczowych wskaźników ekonomicznych pobranych z bazy World Economic Outlook Międzynarodowego Funduszu Walutowego. Pozyskane dane obrazujące sytuację makroekonomiczną w Polsce oraz na Węgrzech przeanalizowano i porównano nie tylko po to, aby ocenić koniunkturę gospodarczą opisywanych krajów w czasie pandemii COVID-19 w latach 2020–2021, lecz także uzyskać pełny obraz całego okresu rządów partii, które mają podobne cele społeczne i realizują zbliżone programy ekonomiczne.

Słowa kluczowe: Polska, Węgry, pandemia COVID-19, koniunktura gospodarcza, PKB, inflacja, bezrobocie, prawica, Zjednoczona Prawica, Fidesz-KDNP.

* Adiunkt na Wydziale Studiów Międzynarodowych i Politologicznych Uniwersytetu Łódzkiego.

Comparative analysis of business cycle during the COVID-19 pandemic under the rule of United Right in Poland and Fidesz-KDNP in Hungary

Abstract

Poland and Hungary emerged from the communist period with similar economic and social experiences living for several decades in a dysfunctional system without their own self-determination. Changes initiated at the end of the eighties of XX century led them to a new existential situation, functioning from scratch in free market economy. In the third decade of changes, some political parties sharing similar views and ideologies took power in these countries. This text is an attempt to assess the economic prosperity of Poland and Hungary during the governments of United Right and Fidesz-KDNP coalition taking into account COVID-19 pandemic time. The goal was verified using four key economic indicators obtained from the IMF's World Economic Outlook database. Final dataset was analyzed and conclusions were drawn not only considering 2020–2021 COVID-19 pandemic time but for more efficient picture the entire period of selected political coalitions.

Keywords: Poland, Hungary, COVID-19 pandemic, economic prosperity, GDP, inflation, unemployment, right wing, United right, Fidesz-KDNP.

Wprowadzenie

Celem niniejszego tekstu będzie ocena koniunktury gospodarczej w Polsce i na Węgrzech podczas rządów Zjednoczonej Prawicy oraz Fidesz-KDNP z uwzględnieniem wyjątkowego dla współczesnych państw okresu pandemii COVID-19¹ w latach 2020–2021. Analiza zostanie przeprowadzona na podstawie czterech podstawowych wskaźników ekonomicznych: stopy wzrostu produktu krajowego brutto, rocznej stopy inflacji, stopy bezrobocia oraz zadłużenia sektora rządowego EDP w relacji do PKB². Na potrzeby niniejszego opracowania niezbędne dane pozyskano z bazy World Economic Outlook Międzynarodowego Funduszu Walutowego (MFW). Ze względu na późniejszy moment przejścia władzy w Polsce przez Zjednoczoną Prawicę wskazane wartości weryfikowane będą w odniesieniu do lat 2015–2021, natomiast w przypadku Węgier do lat 2010–2021³. Przeprowadzona analiza porównawcza umożliwi ocenę koniunktury gospodarczej w dwóch państwach, w których rządząca większość realizuje zbliżony program polityki społeczno-ekonomicz-

¹ COVID-19 (ang. Coronavirus Disease 2019) – choroba zakaźna wywoływana przez wirus SARS-CoV-2, uznana przez WHO na podstawie liczby zachorowań za pandemię 11 marca 2020 r.

² Chodzi o dług sektora instytucji rządowych i samorządowych EDP.

³ Zjednoczona Prawica sprawuje władzę w Polsce od jesieni 2015 r. Fidesz rządzi na Węgrzech od wiosny 2010 r.

nej, ukazując równocześnie działania Polski i Węgier w zakresie stabilizowania owej koniunktury. W celu pełniejszego zobrazowania wpływu pandemii COVID-19 na gospodarkę Polski oraz Węgier w tekście zaprezentowano równoległe dane z okresu przed pandemią, kiedy to władzę sprawowały opisywane ugrupowania koalicyjne. Zabieg taki umożliwił dokonanie szerszej analizy działań Zjednoczonej Prawicy oraz Fidesz-KDNP, pozwalając jednocześnie na pełniejsze porównanie wskaźników przed pandemią COVID-19 i w okresie jej trwania. Na potrzeby niniejszego opracowania sformułowano hipotezę zakładającą, że pandemia COVID-19 miała niekorzystny wpływ na koniunkturę gospodarczą w Polsce i na Węgrzech w latach 2020–2021. Uważa się zresztą, że pandemia wywołała wzrost niepewności większy niż w czasie światowego kryzysu finansowego (2008–2009), porównywalny wręcz do wielkiego kryzysu z lat 1929–1933⁴. Dodatkowo sformułowano dwa pytania problemowe:

- 1) który z weryfikowanych wskaźników koniunktury gospodarczej jest najbardziej zbliżony w odniesieniu do Polski i Węgier w okresie rządów Zjednoczonej Prawicy oraz Fidesz-KDNP?
- 2) który z weryfikowanych wskaźników koniunktury gospodarczej uległ największej zmianie w okresie pandemii COVID-19?

Wskazana powyżej problematyka zostanie zweryfikowana w oparciu o dane z World Economic Outlook. Dla uzyskania pełnego obrazu przeprowadzono równoległe analizę komparatystyczną czterech wskaźników makroekonomicznych dla Polski oraz Węgier.

Poddawana analizie koniunktura gospodarcza jest pojęciem będącym przedmiotem zainteresowań badaczy od wielu lat. Co ciekawe, zagadnienie koniunktury najpierw podjęto na gruncie politycznym, dopiero później znalazło ono zastosowanie na płaszczyźnie ekonomicznej. Koniunktura rozumiana w wymiarze ekonomicznym umożliwia rozpoznanie stanu gospodarki i zmian zachodzących w jej różnych sektorach. Owe zmiany mogą przyjmować wymiar regularnych wahań o charakterze sezonowym, przypadkowym i cyklicznym⁵. Z punktu widzenia niniejszej pracy najbardziej interesujące będą wahania cykliczne obejmujące takie wielkości makroekonomiczne jak wzrost PKB, poziom inflacji, stopa bezrobocia, zadłużenie sektora rządowego do PKB. Wahania cykliczne, określane mianem cyklu koniunkturalnego, rozumiane są jako zmiany poziomu aktywności gospodarczej⁶. Wszystkie cykle

⁴ K. Czech, A. Karpio, M. Wielechowski, T. Woźniakowski, D. Żebrowska-Suchodolska, *Polska gospodarka w początkowym okresie Covid-19*, Warszawa 2020, s. 21.

⁵ *Ekonomia*, red. W. Caban, Łódź 1998, s. 297.

⁶ A. Jabłońska, *Cykl koniunkturalny*, [w:] *Podstawy ekonomii*, red. R. Milewski, Warszawa 2000, s. 513.

koniunkturalne różnią się przebiegiem oraz długością trwania. Wyróżnia się trzy rodzaje wahań cyklicznych⁷:

- cykl Kitchina – krótki, trwający trzy i pół roku;
- cykl Juglara – średni, trwający dziesięć lat;
- cykl Kondratiewa – długi, trwający pięćdziesiąt lat.

W literaturze ekonomicznej wyodrębnia się dwa zasadnicze podejścia do zagadnienia cykli koniunkturalnych: klasyczne (W. Mitchell, A. Burns) oraz wzrostowe (ang. *Growth Cycle*) opracowane przez Ilse Mintz⁸. Ujęcie klasyczne ze względu na politologiczny charakter niniejszego opracowania będzie bardziej przydatne w realizacji jego celów. Składa się ono z czterech następujących po sobie faz⁹:

- kryzysu;
- zastoju;
- ożywienia;
- rozkwitu.

Faza kryzysu jest równoznaczna z załamaniem się koniunktury oraz degradacją takich wielkości makroekonomicznych jak PKB, inflacja, stopa bezrobocia czy zadłużenie sektora rządowego do PKB. Faza zastoju oznacza stabilizację gospodarki oraz jej funkcjonowanie na stosunkowo niskim poziomie w kontekście wymienionych wyżej wartości ekonomicznych. Jakikolwiek odbicie się do góry wskaźników sygnalizuje przejście do fazy ożywienia, która jest zazwyczaj bardzo oczekiwana przez rządy i społeczeństwa. Gdy wskazane wartości umocnią się, oznaczać to będzie fazę rozkwitu. Warto odnotować, że dolny punkt fazy zastoju oraz górny punkt fazy rozkwitu stanowią jednocześnie początek kolejnej fazy trwającego nieustająco cyklu. Należy również podkreślić, że ewoluowanie gospodarki po II wojnie światowej w kierunku globalizacji doprowadziło do spłylenia omawianego cyklu z czterech do dwóch faz określanych mianem recesji (łączy fazy kryzysu oraz zastoju) oraz ekspansji (łączy fazy ożywienia oraz rozkwitu)¹⁰. Skrócenie cyklu do dwóch faz pozostaje jednak wynikiem wielu zmiennych, z których na szczególną uwagę zasługuje oddziaływanie państw na koniunkturę, a co za tym idzie, przebieg cykli koniunkturalnych. Zagadnienie cyklicznych wahań koniunkturalnych nie jest przedmiotem szerszej analizy w niniejszym opracowaniu. Intencją autora jest jedynie nakreślenie istoty zjawiska w kontekście omawianych wskaźników koniunktury gospodarczej.

⁷ *Ekonomia*, s. 297.

⁸ R. Barczyk, M. Kruska, *Współczesne wahania koniunkturalne w Niemczech i w Polsce*, „Prace i Materiały Instytutu Rozwoju Gospodarczego SGH” 1999, t. 63, s. 91.

⁹ A. Jabłońska, dz. cyt., s. 513.

¹⁰ *Ekonomia*, s. 299.

Fidesz-KDNP i Zjednoczona Prawica – próba charakterystyki

Fidesz, czyli Węgierska Partia Obywatelska, sprawuje władzę w kraju od 2010 r. Jej liderem jest Viktor Orbán, który równolegle pełni funkcję premiera węgierskiego rządu. Fidesz tworzy większość parlamentarną wspólnie z chadeckim koalicjantem KDNP (Chrześcijańsko-Demokratyczną Partią Ludową), odgrywającym jednak marginalną rolę i zależnym od większego partnera¹¹. Historia Fideszu sięga lat 80. XX w., kiedy został on założony w Budapeszcie jako antykomunistyczna organizacja studencka o charakterze inteligenckim¹². Kluczowe wartości ideologiczne formacji to narodowy konserwatyzm, natomiast w zakresie polityki gospodarczej – protekcyjność oraz solidaryzm społeczny¹³. Fidesz określa siebie jako partię eurosceptyczną, antyliberalną i prospołeczną, realizującą również komponenty populistyczne w trakcie sprawowania władzy. Formacja nie stroni od hojnych transferów socjalnych dla obywateli, a w szczególności swoich wyborców¹⁴. Skłania się także ku zdecydowanemu interwencjonizmowi państwowemu, w efekcie czego w obliczu pandemii COVID-19 zamroziła ceny paliw oraz wybranych produktów spożywczych, a także ustanowiła maksymalne oprocentowanie kredytów hipotecznych dla ludności¹⁵. Dominacja w mediach publicznych, hojne wsparcie socjalne oraz działania interwencyjne w wymiarze ekonomicznym zapewniły Fideszowi kolejne, czwarte z rzędu zwycięstwo w wyborach parlamentarnych wiosną 2022 r.¹⁶

Zjednoczona Prawica sprawuje władzę w Polsce od jesieni 2015 r. Aktualnie w jej skład wchodzi trzy formacje polityczne: dominujące Prawo i Sprawiedliwość oraz znacznie mniejsze Solidarna Polska i Republikanie¹⁷.

¹¹ S. Kubas, *Partie i system partyjny na Węgrzech*, [w:] M. Barański, A. Czyż, R. Glajcar, S. Kubas, M. Migalski, R. Rajczyk, M. Tyrała, *Współczesne partie i systemy partyjne państw Grupy Wyszehradzkiej w procesie demokratyzacji*, Katowice 2018, s. 159.

¹² The Editors of Encyclopaedia Britannica, „Fidesz”, <https://www.britannica.com/topic/Fidesz> (dostęp: 20.06.2022).

¹³ <https://fidesz.hu/int/add-tovabb/our-mission> (dostęp: 24.08.2022).

¹⁴ D. Héjji, *Konstytucja Węgier jako manifest polityczny parlamentarnej większości*, „Przeгляд Prawa Konstytucyjnego” 2018, nr 1, s. 82.

¹⁵ A. Sadecki, *Wybory na Węgrzech*, „Monitor Ośrodka Studiów Wschodnich” 2022, nr 1, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2022-02-16/monitor-osw-wybory-na-wegrzech-numer-1> (dostęp: 20.06.2022).

¹⁶ A. Sadecki, *Piąty rząd Orbana: pełnia władzy w cieniu kryzysów*, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2022-06-21/piaty-rzad-orbana-pelnia-wladzy-w-cieniu-kryzysow> (dostęp: 20.08.2022).

¹⁷ W latach 2015–2021 Zjednoczoną Prawicę tworzyły Prawo i Sprawiedliwość, Solidarna Polska, Polska Razem przekształcona w 2017 r. w Porozumienie. W 2021 r.

W przeciwieństwie do przykładu węgierskiego lider formacji Jarosław Kaczyński nie piastuje urzędu premiera rządu. Historia Zjednoczonej Prawicy sięga 2015 r., natomiast największa partia w tej koalicji, Prawo i Sprawiedliwość, powstała w 2001 r. i jak dotąd trzykrotnie wygrała wybory parlamentarne w latach 2005, 2015 oraz 2019. Początkowo formacja kierowała swój przekaz do inteligentnych wyborców, głównie z dużych ośrodków miejskich. Sytuacja zmieniła się w 2015 r., kiedy dzięki sprawnej kampanii skutecznie rozbudowano elektorat prosocjalny, pozyskując jednocześnie wyborców konserwatywnych, przywiązanych do tradycji narodowo-katolickiej. Ideologicznie zarówno w wymiarze społecznym, jak i ekonomicznym profil partii pozostaje bardzo zbliżony do węgierskiego Fideszu. Jej główne wartości to silna tożsamość narodowa, narodowy konserwatyzm, eurosceptycyzm, natomiast w wymiarze gospodarczym – polityka prorodzinna, interwencjonizm, protekcjonizm oraz solidaryzm społeczny¹⁸. Począwszy od wyborczego zwycięstwa w 2015 r., Zjednoczona Prawica hojnie dotuje wyborców ze środków publicznych poprzez program „500 plus”, trzynastą oraz czternastą emeryturę czy wyprawki szkolne¹⁹. Nie waha się również wykorzystywać publicznych mediów do popularyzacji swoich działań w szerokich grupach odbiorców oraz propagować daleko idących zmian w systemie sądownictwa. Podobnie jak na Węgrzech, daje to Zjednoczonej Prawicy wyborczą popularność, wywołując jednocześnie społeczne podziały oraz wzajemną niechęć wyborców. To, co zdecydowanie różni formacje rządzące Polską i Węgrami, to stosunek do Federacji Rosyjskiej oraz pozyskiwanych stamtąd surowców energetycznych²⁰. Zjednoczona Prawica po ataku Rosji na Ukrainę zimą 2022 r. pozostaje za odcięciem państw Unii Europejskiej od rosyjskich zasobów, natomiast Fidesz chętnie wykorzystuje tańsze węglowodory z Rosji do wzmocnienia konkurencyjności własnej gospodarki oraz wspierania swoich obywateli poprzez udostępnianie im atrakcyjnych cenowo surowców. Należy jednak podkreślić, że poza wątkiem rosyjskim interesy oraz sposób sprawowania władzy przez Fidesz-KDNP i Zjednoczoną Prawicę pozostają zbieżne, co jest szczególnie widoczne w odniesieniu do relacji z Unią Europejską. Na tym polu oba rządy wyraźnie się wspierają, zabezpieczając

nastąpił rozłam w Porozumieniu, skutkiem czego miejsce tej partii w koalicji zajęli Republikanie.

¹⁸ *Program Prawa i Sprawiedliwości 2019*, <https://pis.org.pl/document/archive/download/1496> (dostęp: 23.08.2022).

¹⁹ Opracowanie własne na podstawie: R. Glajcar, *System partyjny III Rzeczypospolitej*, [w:] M. Barański, A. Czyż, R. Glajcar, S. Kubas, M. Migalski, R. Rajczyk, M. Tyrała, dz. cyt., s. 77.

²⁰ A. Balcer, P. Buras., G. Gromadzki, E. Smolar, *W zwarciu. Polityka europejska rządu PiS*, Warszawa 2017, s. 10.

wzajemnie swoje geopolityczne interesy. Warto dodać, że działania gospodarcze Fidesz-KDNP oraz Zjednoczonej Prawicy pozostają w korelacji z cyklem wyborczym, a zmiany priorytetów gospodarczych są dokonywane na bieżąco w celu pozyskania nowych grup wyborców. Nie chodzi tutaj o typową dla teorii cyklu wyborczego restrykcyjną politykę pieniężną w okresie powyborczym i wykorzystanie ewentualnych nadwyżek przed wyborami²¹. Działanie polega na nieustannym dostarczaniu pieniędzy na rynek, dzięki czemu wyborcy odczuwają tymczasową zasobność, a wydatkując je, zasilają równocześnie budżet państwa, który jest beneficjentem zaistniałej sytuacji.

Analiza priorytetowych wskaźników makroekonomicznych Polski i Węgier pod rządami prawicy

Pandemia COVID-19 odcisnęła piętno na niemal każdej gospodarce narodowej świata²². Aby dokonać oceny koniunktury gospodarczej za rządów Fidesz-KDNP oraz Zjednoczonej Prawicy, autor postanowił wykorzystać następujące wskaźniki makroekonomiczne: stopy wzrostu produktu krajowego brutto (PKB), roczną stopę inflacji, stopy bezrobocia oraz zadłużenie sektora rządowego do PKB.

PKB jest niezwykle istotnym miernikiem gospodarki, pozwalającym określić stopień recesji lub ożywienia. Definiowany jest jako wartość wszystkich dóbr i usług wytworzonych przez społeczeństwo w określonym czasie przy pomocy takich czynników produkcji jak ziemia, kapitał czy praca²³. Produkt krajowy brutto mierzony jest w stosunku rocznym, co umożliwia względnie precyzyjną ocenę stanu gospodarki danego państwa.

Inflacja obok stopy bezrobocia to jeden z najczęściej podnoszonych wskaźników ekonomicznych w wymiarze politycznym. Ze względu na negatywne skutki społeczne, jakie wywołuje, jest nieustająco monitorowana, a jej wzrost stanowi zagrożenie dla formacji aktualnie sprawującej władzę. Inflacja oznacza proces trwałego wzrostu przeciętnego poziomu cen oraz spadek siły nabywczej pieniądza²⁴. Społeczeństwo dotknięte zjawiskiem inflacji pauperyzuje się, w efekcie czego deklaruje mniejsze zadowolenie z jakości życia. W krótkim

²¹ A. Jabłońska, dz. cyt., s. 518.

²² K. Czech, A. Karpio, M. Wielechowski, T. Woźniakowski, D. Żebrowska-Suchodolska, dz. cyt., s. 26.

²³ *Ekonomia*, s. 176.

²⁴ E. Kwiatkowski, *Inflacja*, [w:] *Podstawy ekonomii*, s. 558.

okresie inflacja może przynosić dodatkowe wpływy do budżetu państwa tytułem wzrostu cen. Długookresowo jest zjawiskiem wyjątkowo niekorzystnym, a pozostawiona poza kontrolą może przekształcić się w hiperinflację, doprowadzając do zniszczenia procesów gospodarczych na danym rynku oraz niepokojów społecznych.

Bezrobocie jest zjawiskiem skrajnie niekorzystnym, mającym wpływ nie tylko na gospodarkę, ale przede wszystkim na zwykłych obywateli. Gdy trwa długo, prowadzi do zachwiania równowagi społecznej i ekonomicznej. Bezskutecznie poszukujący pracy ludzie pauperyzują się, nie wykonując pracy, która mogłaby służyć gospodarce danego kraju. Następuje wówczas niepełne wykorzystanie zasobów siły roboczej, co powoduje straty na płaszczyźnie gospodarczej oraz społecznej²⁵. Rezultaty wysokiego bezrobocia niemal zawsze pozostają brzemiennie w skutkach, dlatego rządy interweniują na płaszczyźnie makro- i mikroekonomicznej, stymulując popyt na siłę roboczą oraz przeciwdziałając niedopasowaniom strukturalnym. Dobra koniunktura gospodarcza oznacza spadek stopy bezrobocia, wzrost popytu na pracę i w rezultacie podniesienie jakości życia ludności.

Zadłużenie sektora rządowego stanowi finansowe zobowiązanie państwa z tytułu zaciągniętych pożyczek. Może ono przyjmować charakter krajowy i zagraniczny²⁶. W niniejszym opracowaniu zostanie ono przedstawione w oparciu o relację długu do produktu krajowego brutto (PKB). Mechanizm taki jest doskonalszy niż ukazywanie długu publicznego danego państwa w wartościach bezwzględnych, ponieważ niewielki rozmiarem kraj będzie miał nominalnie mniejszy dług niż duże państwo. Ekonomści powszechnie uważają, że dług publiczny nie przekłada się jednoznacznie na poziom życia mieszkańców, pełniąc w przypadku niewielkich wartości zadłużenia funkcję stabilizacyjną w procesie rozwoju gospodarki²⁷. Niemniej jednak uznaje się, że dług przekraczający 85% PKB danego kraju stanowi problem, tworzy bowiem barierę w rozwoju warunków sprzyjających koniunkturze gospodarczej.

Warto wspomnieć, że wszystkie opisane powyżej wskaźniki poza wymiarem czysto makroekonomicznym mają silny wydźwięk wizerunkowy. Ich parametry wpływają na percepcję państw, determinując zachowania sfer rządowych oraz biznesowych. Jest rzeczą naturalną, że wysoki wzrost gospodarczy, niewielka inflacja, niska stopa bezrobocia oraz rozsądne zadłużenie państwa stanowiąc będą determinanty do działań inwestycyjnych, które w rezultacie wpłyną na koniunkturę w danym kraju.

²⁵ P.A. Samuelson, W.D. Nordhaus, *Ekonomia 1*, Warszawa 1995, s. 326.

²⁶ A. Krajewska, *Budżet państwa*, [w:] *Podstawy ekonomii*, s. 558.

²⁷ Opracowanie własne na podstawie: P.A. Samuelson, W.D. Nordhaus, dz. cyt., s. 544.

Tabela 1 ukazuje scharakteryzowane wcześniej wartości w odniesieniu do Węgier rządzonych przez Fidesz-KDNP.

Tabela 1. Główne wskaźniki makroekonomiczne dla Węgier w latach 2010–2021

	PKB (%)	Inflacja (%)	Bezrobocie (%)	Zadłużenie sektora rządowego do PKB (%)
2010	1,122	4,867	10,801	80,163
2011	1,937	3,921	10,655	80,442
2012	-1,381	5,668	10,668	78,361
2013	1,861	1,721	9,849	77,354
2014	4,229	-0,222	7,511	76,688
2015	3,819	-0,07	6,626	75,821
2016	2,303	0,419	4,971	74,835
2017	4,269	2,408	4,041	72,075
2018	5,359	2,849	3,596	69,050
2019	4,554	3,371	3,309	65,479
2020	-4,676	3,319	4,115	80,036
2021	7,124	5,12	4,071	78,109

Źródło: IMF, World Economic Outlook database: April 2022, https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2022/April/weo-report?c=944,964,&s=NGDP_RPCH,PCP_IPCH,LUR,&sy=2010&ey=2021&ssm=0&scsm=1&sc=0&ssd=1&ssc=0&sic=0&sort=countr y&ds=.&br=1 (dostęp: 20.06.2022).

Rząd Viktora Orbána przejął władzę w 2010 r., w stosunkowo trudnym momencie spowodowanym globalnym kryzysem gospodarczym. Stopa wzrostu PKB wynosiła wówczas 1,122%. Inflacja kształtowała się na poziomie 4,867%, natomiast stopa bezrobocia – 10,801%. Zadłużenie kraju w relacji do PKB wyniosło 80,163%. Za niepokojące można uznać dane dotyczące bezrobocia, które było stosunkowo wysokie, co stanowiło pochodną trwającego od 2008 r. kryzysu gospodarczego, a co za tym idzie, spowolnienia, które dotarło wówczas do krajów Europy Środkowo-Wschodniej. Bardzo wysokie zadłużenie rządu w relacji do PKB przekraczało 60% PKB zgodnie z kryteriami konwergencji z Maastricht²⁸. Było to o tyle zadziwiające, że dotychczasowe rządy w Budapeszcie niechętnie realizowały wydatki na cele socjalne. Rok po objęciu władzy przez Orbána nastąpił wzrost PKB do 1,937%, co było wynikiem nie tyle wprowadzanych przez Fidesz-KDNP reform, co zmiany klimatu gospodarczego oraz

²⁸ Fiskalne kryterium konwergencji stanowi, że kraj członkowski w momencie dokonywania oceny nie może być objęty decyzją Rady Ecofin stwierdzającą istnienie nadmiernego deficytu w rozumieniu art. 126 Traktatu o Funkcjonowaniu Unii Europejskiej, por. Monitor konwergencji z Unią Gospodarczą i Walutową, grudzień 2021, Warszawa, s. 21.

modelu zarządzania państwem. Co istotne, wskaźniki inflacji oraz stopy bezrobocia uległy niewielkiemu zmniejszeniu, co mogło oznaczać, iż rynek pozytywnie zareagował na działania rządu. Niestety przy okazji wzrosło zadłużenie w relacji do PKB (80,442%), co było skutkiem rozpoczęcia polityki hojnych przywilejów socjalnych dla ludności.

W 2012 r. na Węgrzech nastąpił spadek PKB, co było najpewniej skutkiem przeciągającego się światowego kryzysu gospodarczego, który dotarł ze Stanów Zjednoczonych do Europy, jak również kryzysu zadłużeniowego w krajach Europy Południowej. Inne omawiane w niniejszym tekście wskaźniki makroekonomiczne także uległy pogorszeniu – inflacja wzrosła do poziomu 5,66% oraz minimalnie bezrobocie. Co interesujące, w tym samym okresie spadło zadłużenie w relacji do PKB do 78,361%.

Lata 2013–2014 przyniosły Węgrom poprawę głównych wskaźników makroekonomicznych. Wszystkie cztery omawiane komponenty zareagowały korzystnie dla rządu Orbána, co było skutkiem reform wprowadzanych sukcesywnie od trzech lat oraz odbicia po trudnym okresie spowolnienia gospodarczego. Warto odnotować, że lata 2013–2014 były niewątpliwie czasem dobrej koniunktury dla kraju.

Okres przedpandemiczny 2015–2019 to czas względnej stabilizacji dla Węgier. Zadłużenie sektora rządowego w relacji do PKB znacząco spadło, osiągając w 2019 r. najniższy w historii rządów Fidesz-KDNP pułap 65,479%, co oznaczało spadek w stosunku do początku rządów o prawie 15 pkt proc. W okresie tym znacząco spadło bezrobocie, osiągając w 2019 r. najniższy w czasach rządów Viktora Orbána poziom 3,309%. Było to wynikiem licznych inwestycji zagranicznych realizowanych głównie w sektorze motoryzacyjnym. Z drugiej jednak strony w latach 2015–2019 wzrosła inflacja, rozwijając się z płaszczyzny deflacyjnej w 2015 r. do poziomu 3,371% w 2019 r. Był to efekt zarówno polityki socjalnej rządu, jak i dodatkowej emisji pieniądza przez węgierski bank centralny. Jedynym wskaźnikiem makroekonomicznym, który w omawianym okresie nie zachowywał się jednoznacznie, był poziom PKB Węgier. Początkowo obniżył się, aby w latach 2017–2018 wzrosnąć i znowu spaść w 2019 r. Można wysunąć tutaj przypuszczenie, że wspomniane fluktuacje były wynikiem zmian w poziomie eksportu oraz popytu wewnętrznego.

W kontekście sformułowanych we wstępie założeń warto odnotować, że pandemiczny rok 2020 nie był najlepszym okresem dla Węgier²⁹. Poza infla-

²⁹ E. Adamowicz, S. Dudek, G. Konat, K. Majchrzak, E. Ratuszny, K. Walczyk, *Koniunktura gospodarcza w Europie Środkowo-Wschodniej w dobie epidemii Covid-19*, https://www.researchgate.net/publication/344165610_Koniunktura_gospodarcza_w_Europie_Srodkowo-Wschodniej_w_dobie_epidemii_COVID-19 (dostęp: 24.08.2022).

cją, która zatrzymała się na stabilnym poziomie 3,319% w stosunku do 3,371% w 2019 r., wszystkie omawiane wskaźniki makroekonomiczne uległy dewaluacji. Zatrzymał się wzrost gospodarczy, wzrosła stopa bezrobocia, znacząco podniósł się poziom zadłużenia państwa w relacji do PKB. Co oczywiste, tego rodzaju uwarunkowania w tamtym okresie były wynikiem pandemii, która nadeszła wraz z początkiem 2020 r.

Rok 2021 to odbicie wzrostu PKB do 7,124%, co należy uznać za dobry wynik³⁰. Jednocześnie w niewielkim stopniu spadło zadłużenie sektora rządowego wobec PKB, co także należy ocenić pozytywnie, biorąc pod uwagę działania węgierskiego rządu. Stopa bezrobocia utrzymała się na praktycznie niezmiennym poziomie, co niewątpliwie wiąże się z trwającą pandemią COVID-19. Jedynym wskaźnikiem makroekonomicznym, który w 2021 r. wzrósł na niekorzyść gospodarki, jest inflacja, która zatrzymała się na poziomie 5,12%.

Tabela 2 ukazuje wybrane wartości makroekonomiczne przygotowane w odniesieniu do Polski rządzonej przez Zjednoczoną Prawicę.

Tabela 2. Główne wskaźniki makroekonomiczne dla Polski w latach 2015–2021

	PKB (%)	Inflacja (%)	Bezrobocie (%)	Zadłużenie sektora rządowego do PKB (%)
2015	4,236	-0,933	7,659	51,269
2016	3,142	-0,583	6,263	54,201
2017	4,831	1,975	4,952	50,617
2018	5,354	1,6	3,89	48,819
2019	4,745	2,308	3,312	45,607
2020	-2,549	3,4	3,2	57,445
2021	5,669	5,1	3,5	55,545

Źródło: IMF, World Economic Outlook database: April 2022, https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2022/April/weo-report?c=944,964,&s=NGDP_RPCH,PCPIPCH,LUR,&sy=2010&ey=2021&ssm=0&scsm=1&sc=0&ssd=1&ssc=0&sic=0&sort=countr y&ds=.&br=1 (dostęp: 20.06.2022).

W 2015 r., czyli w momencie przejęcia władzy przez Zjednoczoną Prawicę, sytuacja makroekonomiczna Polski była korzystna. Wzrost produktu krajowego brutto wyniósł 4,235%, bezrobocie – 7,659%, a zadłużenie sektora rządowego w relacji do PKB – 51,269%. Ciekawym zjawiskiem występującym w owym czasie była deflacja, która prowadziła do wzrostu siły nabywczej społeczeństwa. Pozytywnie oceniane wskaźniki makroekonomiczne były wynikiem dość restrykcyjnej polityki fiskalnej prowadzonej przez poprzednie rządy oraz

³⁰ C. Moldicz, *Hungary economy briefing. Public debt and budget in Hungary*, „China-CEE Institute Weekly Briefing” 2022, t. 50, nr 2, s. 1.

wysokiej oceny i dużej wiarygodności polskiej gospodarki na rynkach międzynarodowych. Co istotne, gospodarce udało się wcześniej obronić przed zawirowaniami spowodowanymi kryzysem na rynkach światowych po 2008 r. Po roku rządów Zjednoczonej Prawicy prezentowane wskaźniki stanu gospodarki nadal wyglądały dobrze. Bezrobocie spadło o ponad 1,5 pkt proc., a poziom deflacji zmniejszył się o prawie 0,4 pkt proc. do -0,583%. Nieznacznie wzrosło zadłużenie w relacji do PKB do 54,201%, a poziom wzrostu PKB obniżył się o nieco ponad 1 pkt proc., co mogło być wynikiem zmniejszania się inwestycji zagranicznych w przemyśle.

Lata 2017–2018 to okres dobrej koniunktury w Polsce. Praktycznie wszystkie cztery analizowane elementy uległy poprawie, co należy odnotować jako ważny sygnał w ocenie gospodarczej kraju. Było to skutkiem wprowadzenia hojnej polityki socjalnej z jednej strony, natomiast z drugiej – skutecznego ściągania podatków oraz wykorzystania zasobów zgromadzonych przez poprzedników. W 2019 r. część wskaźników uległa jednak pogorszeniu³¹, poziom PKB nieznacznie obniżył się do wartości 4,745%, po latach wzrosła również inflacja, która wyniosła 2,308% w skali roku³². Co istotne, nadal obniżał się poziom bezrobocia, a zadłużenie względem PKB spadło do najniższych od lat wartości, czyli 45,607%.

Początek pandemii COVID-19 w 2020 r. okazał się wstrząsem dla gospodarki. Blisko 33% przedsiębiorstw handlowych uznało wprowadzane restrykcje za dotkliwe³³. W tym niezwykle trudnym pandemicznym roku tylko jeden z czterech analizowanych wskaźników uległ poprawie. Była to stopa bezrobocia, która spadła o 0,1 pkt proc. w odniesieniu do poprzedniego roku. Najprawdopodobniej było to wynikiem wprowadzonych przez rząd tarcz antycovidowych, które chroniły zatrudnionych w czasie trwania pandemii COVID-19. W tym samym okresie kolejny raz podniosła się jednak inflacja, zatrzymał się wzrost gospodarczy i, co szczególnie niepokojące, poziom zadłużenia w relacji do PKB wzrósł aż o 12 pkt proc. do 57,445%. Zjawisko tego typu nie było jednak w tamtym okresie charakterystyczne jedynie dla Polski, ale dla większości państw zmagających się ze skutkami pandemii³⁴.

³¹ T. Rokicki, *Zmiany w koniunkturze gospodarczej Polski w wyniku epidemii Covid-19*, „Przegląd Prawno-Ekonomiczny”, nr 3, <https://czasopisma.kul.pl/index.php/ppe/article/view/10029/10689> (dostęp: 22.08.2022).

³² Poprzednio inflacja wzrosła w 2011 r.

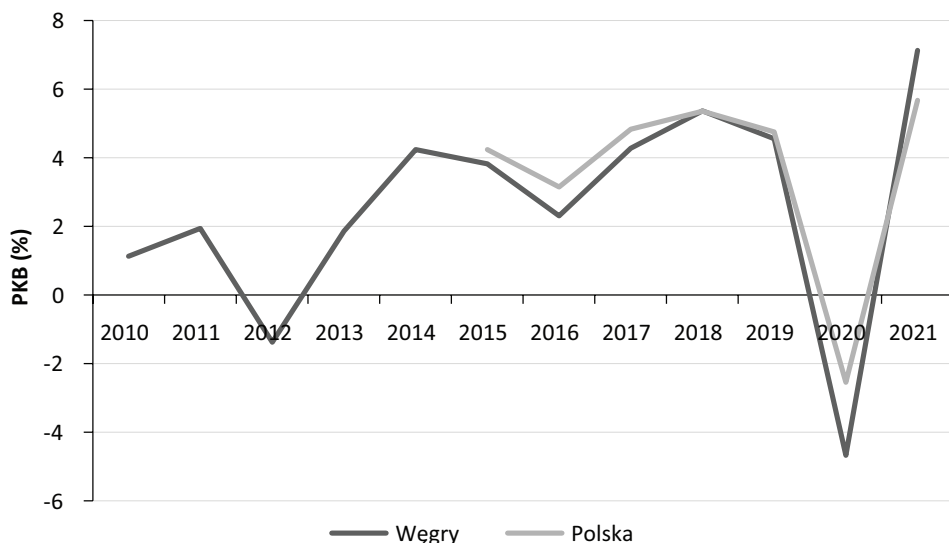
³³ E. Adamowicz, S. Dudek, G. Konat, K. Majchrzak, E. Ratuszny, K. Walczyk, dz. cyt., s. 70.

³⁴ J. Bogołębska, E. Feder-Sempach, E. Stawasz-Grabowska, *Safe assets w międzynarodowym systemie finansowym*, Łódź 2022, s. 94–97.

Rok 2021 przyniósł następujące uwarunkowania. Pojawił się oczekiwany wzrost gospodarczy, który wyniósł 5,669%. Równolegle obniżył się poziom zadłużenia w relacji do PKB o 2 pkt proc. do wartości 55,545%, co w świetle zmagania z trwającą pandemią COVID-19 i związanymi z tym wydatkami z budżetu należy ocenić pozytywnie. Nieznacznie – o 0,3 pkt proc. – wzrosło bezrobocie, a stopa inflacji, co bardziej problematyczne w wymiarze całościowym dla społeczeństwa, podniosła się do 5,1%.

Polska i Węgry. Analiza porównawcza sytuacji przed pandemią COVID-19 oraz w jej trakcie

Aby wyrazić i zobrazować analogie w ocenie wskaźników makroekonomicznych Polski oraz Węgier, przygotowano następujące wykresy.

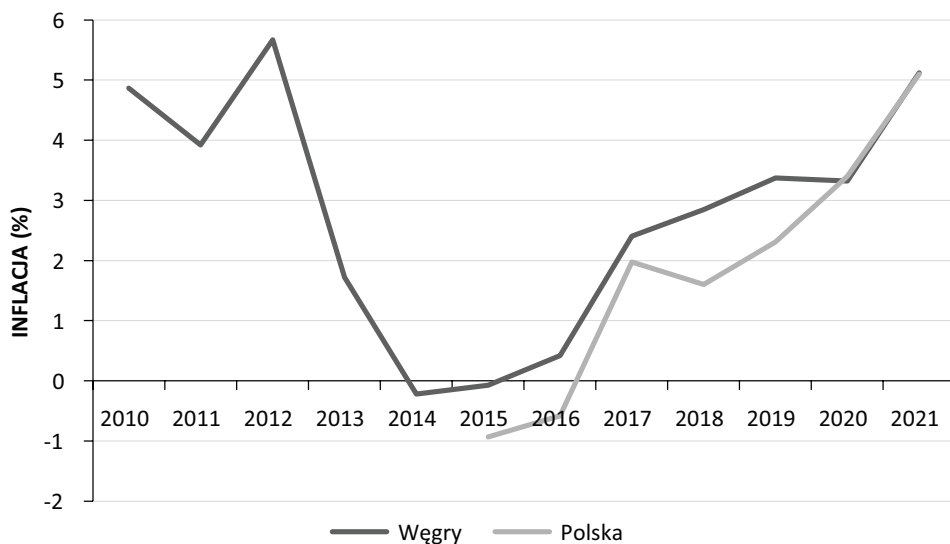

Wykres 1. PKB w Polsce i na Węgrzech – porównanie

Źródło: opracowanie własne na podstawie IMF, World Economic Outlook database: April 2022, https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2022/April/weo-report?c=944,964,&s=NGDP_RPCH,PCPIPCH,LUR,&sy=2010&ey=2021&ssm=0&scsm=1&sc-c=0&ssd=1&ssc=0&sic=0&sort=country&ds=.&br=1 (dostęp: 20.06.2022).

Ukazane na Wykresie 1 dane przedstawiają stopę wzrostu produktu krajowego brutto w obydwu państwach w latach 2015–2021, kiedy obydwa ugrupowania równolegle sprawowały władzę. Dostrzec można wyraźne podobieństwa w przebiegu linii wzrostu. Oznacza to, że zbliżony program oraz charakter

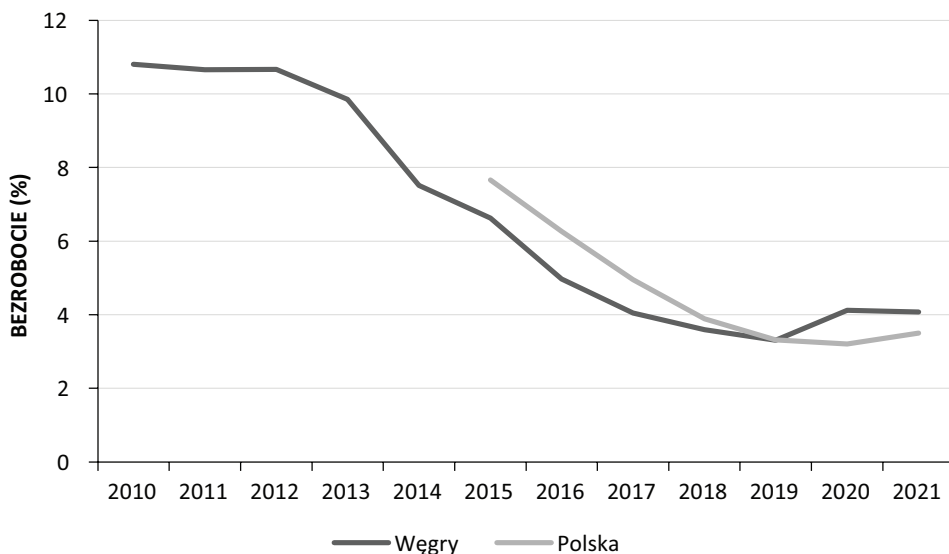
działań gospodarczych formacji politycznych w państwach o pokrewnej sytuacji makroekonomicznej prowadzi do wystąpienia analogicznych związków w zakresie linii wzrostu gospodarczego. Wykres obrazuje również spadek w pierwszym roku pandemii COVID-19.

Wykres 2. Stopa inflacji w Polsce i na Węgrzech – porównanie

Źródło: opracowanie własne na podstawie: IMF, World Economic Outlook database: April 2022, https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2022/April/weo-report?t=c=944,964,&s=NGDP_RPCH,PCPIPCH,LUR,&sy=2010&ey=2021&ssm=0&scsm=1&sc-c=0&ssd=1&ssc=0&sic=0&sort=country&ds=.&br=1 (dostęp: 20.06.2022).

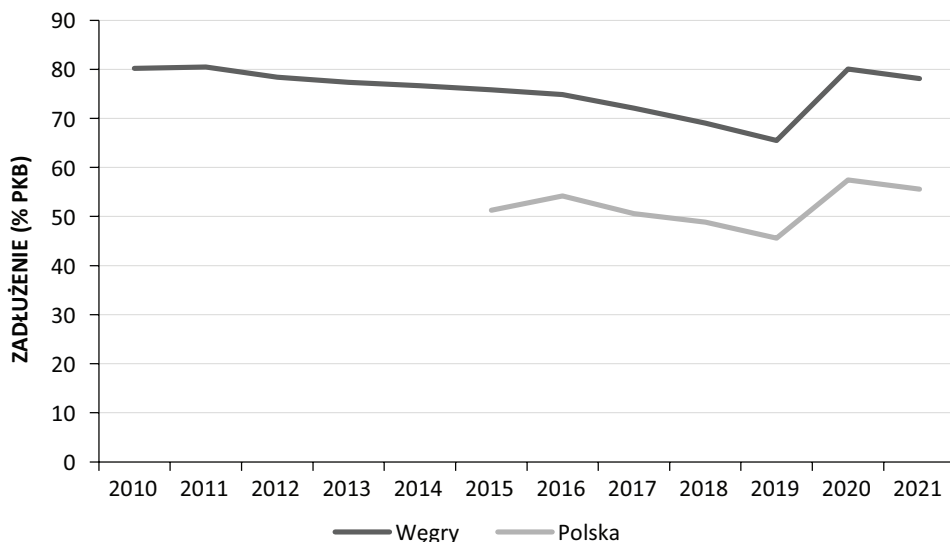
Przedstawione na Wykresie 2 dane ukazują przebieg stopy inflacji w Polsce i na Węgrzech w latach 2015–2021. Wyraźnie widać, jak początkowo w latach 2015–2017 linia przebiegu inflacji idzie w podobny sposób przy zachowaniu różnych wartości liczbowych. W latach 2017–2020 analogia zanika, ponieważ w Polsce działania rządu przynoszą początkowo niewielkie obniżenie stopy inflacji, podczas gdy na Węgrzech parametr ten sukcesywnie rośnie, aby zatrzymać się dopiero w 2019 r. W latach pandemii 2020–2021 przebieg stopy inflacji upodabnia się, różniąc się jedynie wartościami liczbowymi. W przypadku inflacji nie można zatem mówić o bliskiej analogii jej przebiegu, ale z pewnością o znaczących podobieństwach oraz cechach wspólnych.

Wykres 3. Stopa bezrobocia w Polsce i na Węgrzech – porównanie

Źródło: opracowanie własne na podstawie: IMF, World Economic Outlook database: April 2022, https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2022/April/weo-report?c=944,964,&s=NGDP_RPCH,PCPIPCH,LUR,&sy=2010&ey=2021&ssm=0&scsm=1&sc-c=0&ssd=1&ssc=0&sic=0&sort=country&ds=.&br=1 (dostęp: 20.06.2022).

Przedstawione na Wykresie 3 dane prezentują przebieg stopy bezrobocia w Polsce i na Węgrzech w latach rządów Zjednoczonej Prawicy oraz Fidesz-KDNP (2015–2021). Podobnie jak w przypadku omówionych wcześniej wskaźników makroekonomicznych, widać tutaj analogie oraz podobieństwa. Przebieg stopy bezrobocia w latach 2015–2019 jest zbliżony, a omawiany parametr wyraźnie spada, różniąc się jedynie wartościami liczbowymi. Zmiana następuje w okresie trwania pandemii COVID-19 w 2020 r., gdy na Węgrzech bezrobocie rośnie, po czym stabilizuje się na zbliżonym poziomie w 2021 r. W tym samym czasie w Polsce nieznacznie rośnie, ostatecznie osiągając jednak nominalnie niższy poziom niż w przypadku Węgier.

Wykres 4. Zadłużenie sektora rządowego w relacji do PKB w Polsce i na Węgrzech – porównanie

Źródło: opracowanie własne na podstawie: IMF, World Economic Outlook database: April 2022, https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2022/April/weo-report?t=c=944,964,&s=NGDP_RPCH,PCPIPCH,LUR,&sy=2010&ey=2021&ssm=0&scsm=1&sc-c=0&ssd=1&ssc=0&sic=0&sort=country&ds=.&br=1 (dostęp: 20.06.2022).

Wykres 4 ukazuje ostatni z omawianych parametrów w postaci zadłużenia sektora rządowego w relacji do PKB. Choć przebieg linii zadłużenia w latach 2015–2021 jest zbliżony, to obydwa kraje posiadają znacząco różną skalę zadłużenia względem PKB, biorąc pod uwagę rzeczywiste dane liczbowe³⁵. Co istotne, Polska mieści się w unijnym kryterium dopuszczalnego zadłużenia do 60% PKB³⁶, podczas gdy Węgry w analizowanym okresie nigdy nie spełniły tego warunku³⁷. Wyraźnie widać też wzrost zadłużenia obu krajów w okresie pandemii COVID-19.

³⁵ Ł. Kielin, *Constitutionalisation of fiscal rules in times of financial crisis – A cure or a trap*, „Financial Law Review” 2021, nr 22(2), <https://www.ejournals.eu/pliki/art/19441/> (dostęp: 20.08.2022).

³⁶ W Konstytucji RP z 1997 r. obowiązuje zapis obligujący rząd do zachowania dyscypliny budżetowej – art. 216 pkt 5. W Konstytucji Węgier uchwalonej w 2011 r. kwestia dyscypliny budżetowej precyzowana jest w artykułach 36 i 37. Zawarte tam zapisy umożliwiają jej złamanie w warunkach recesji oraz potrzebie stabilizowania gospodarki.

³⁷ Ł. Kielin, dz. cyt., s. 106.

Zakończenie

Biorąc pod uwagę przedstawione powyżej treści, można sformułować następujące wnioski:

- Produkt krajowy brutto zarówno w Polsce, jak i na Węgrzech w pierwszym roku pandemii COVID-19 drastycznie się obniżył, co było zjawiskiem naturalnym, spowodowanym szokiem pandemicznym i obawami o przyszłość nie tylko społeczeństwa, lecz także sektora przedsiębiorstw oraz usług. W drugim roku pandemii (2021) sytuacja uległa poprawie, nastąpił wzrost PKB, co było efektem pogodzenia się rynków z zaistniałą sytuacją i dostosowania do otaczającej rzeczywistości.
- Inflacja w okresie pandemii COVID-19 przyjęła nieco inny wymiar w Polsce oraz na Węgrzech. W kraju rządzonym przez Fidesz-KDNP w pierwszym roku pandemii (2020) inflacja obniżyła się o 0,052 pkt proc., by wzrosnąć o 1,801 pkt proc. w roku następnym. Dla porównania, inflacja w Polsce w pierwszym roku pandemii wzrosła o 1,1 pkt proc., ulegając w 2021 r. aprecjacji o kolejne 1,7 pkt proc. Ze względu na marginalne zmiany poziomu inflacji na Węgrzech w początkowej fazie pandemii można uznać, że wartości te są bliskoznaczne i prezentują wspólny trend o charakterze wzrostowym dla obydwu krajów. Należy to ocenić jako zjawisko jednoznacznie niekorzystne dla gospodarek Polski oraz Węgier.
- Bezrobocie w okresie pandemii COVID-19, podobnie jak poprzedni wskaźnik, przyjęło nieco inny wymiar w obydwu krajach. Na Węgrzech w pierwszym roku pandemii wzrosło o 0,8 pkt proc., by obniżyć się w 2021 r. o marginalne 0,04 pkt proc. W Polsce w 2020 r. spadło o 0,11 pkt proc., by zwiększyć się o 0,3 pkt proc. rok później. Dostrzega się tutaj stabilność i brak możliwości wnioskowania o tym, czy pandemia COVID-19 w latach 2020–2021 wpłynęła niekorzystnie na poziom bezrobocia.
- Zadłużenie sektora rządowego względem PKB w okresie pandemii COVID-19, podobnie jak w przypadku wzrostu PKB, ma podobny charakter, aczkolwiek zdecydowanie różni się skalą. W pierwszym roku pandemii w obydwu krajach wzrasta (Węgry o 14,6 pkt proc., Polska o 11,8 pkt proc.), by nieco obniżyć się w 2021 r. Wskaźnik ten pozostaje jednocześnie komponentem, który uległ największej zmianie w okresie pandemii COVID-19 – mowa o znaczących wzrostach w 2020 r. w obydwu omawianych krajach. Jak wykazano powyżej, analogiczny wniosek można sformułować w odniesieniu do stopy wzrostu gospodarczego.

- Ukazane cztery wskaźniki makroekonomiczne uniemożliwiają pełną weryfikację stawianej we wstępie hipotezy zakładającej, że pandemia COVID-19 miała niekorzystny wpływ na koniunkturę gospodarczą Polski oraz Węgier w latach 2020–2021. Aby móc to określić precyzyjniej, potrzebna jest analiza wskaźników za rok 2022. Mimo to uwarunkowania inflacyjne oraz zadłużenie należy uznać za wysoce niepokojące, mogą one bowiem przyczynić się w krótkim czasie do wzrostu bezrobocia oraz zahamowania wzrostu gospodarczego.
- Wskaźnikiem, który pokazuje największe analogie makroekonomiczne gospodarek Polski i Węgier pod rządami prawicy w latach 2015–2021 (okres przed pandemią oraz w jej trakcie), jest stopa wzrostu PKB. Wzrosty i spadki produktu krajowego brutto są bardzo podobne, co świadczy o zbliżonym tempie rozwoju gospodarczego oraz sposobie sprawowania władzy.
- Wskaźnikiem makroekonomicznym, który różni rządy prawicy w Polsce i na Węgrzech (okres przed pandemią oraz w jej trakcie), jest poziom zadłużenia sektora rządowego w relacji do PKB. W warunkach sprawowania władzy przez Zjednoczoną Prawicę nigdy nie przekroczył on poziomu 60%, tymczasem na Węgrzech nigdy nie spadł do poziomu 60%, często przekraczając poziom 70%. Warto wspomnieć jednak, iż wykres przebiegu zadłużenia w relacji do PKB (Wykres 4) ma podobną tendencję, różni się jedynie wartościami liczbowymi. Należy podkreślić, iż zwiększona swoboda w zakresie dyscypliny budżetowej na Węgrzech jest wynikiem innych, mniej restrykcyjnych zapisów w tym zakresie zawartych w konstytucji tego kraju.
- Rezultatem rządów Zjednoczonej Prawicy i Fidesz-KDNP jest znaczący wzrost inflacji po 2019 r., czego przyczyną zewnętrzną może być pandemia COVID-19, ale również zbyt ekspansywna polityka pieniężna nastawiona na finansowanie wydatków społecznych, które są głównym postulatem obu partii rządzących.
- Bezrobocie w obydwu analizowanych krajach jest stosunkowo niskie – w większości badanego okresu przed pandemią oraz w jej trakcie wynosi poniżej 10%, aczkolwiek w ostatnich latach nieznacznie wzrosło na Węgrzech.
- Programy gospodarcze Fidesz-KDNP i Zjednoczonej Prawicy są zbliżone, co przekłada się na liczne podobieństwa w cyklu koniunkturalnym analizowanych krajów.

Aby w pełni porównać koniunkturę gospodarczą w obydwu krajach, należałoby uwzględnić większą liczbę wskaźników opisujących stan gospodarki Polski i Węgier oraz rozwiązania prawne wprowadzane przez obie koalicje.

Bibliografia

- Adamowicz E., Dudek S., Konat G., Majchrzak K., Ratuszny E., Walczyk K., *Koniunktura gospodarcza w Europie Środkowo-Wschodniej w dobie epidemii Covid-19*, https://www.researchgate.net/publication/344165610_Koniunktura_gospodarcza_w_Europie_Srodkowo-Wschodniej_w_dobie_epidemii_COVID-19 (dostęp: 24.08.2022).
- Balcer A., Buras P., Gromadzki G., Smolar E., *W zwarciu. Polityka europejska rządu PiS*, Fundacja im. Stefana Batorego, Warszawa 2017.
- Barczyk R., Kruszka M., *Współczesne wahania koniunkturalne w Niemczech i w Polsce*, „Prace i Materiały Instytutu Rozwoju Gospodarczego SGH” 1999, t. 63, s. 89–105.
- Bogołębska J., Feder-Sempach E., Stawasz-Grabowska E., *Safe assets w międzynarodowym systemie finansowym*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2022.
- Czech K., Karpio A., Wielechowski M., Woźniakowski T., Żebrowska-Suchodolska D., *Polska gospodarka w początkowym okresie Covid-19*, Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2020.
- The Editors of Encyclopaedia Britannica, „Fidesz”, <https://www.britannica.com/topic/Fidesz> (dostęp: 20.06.2022).
- Ekonomia*, red. W. Caban, Wydawnictwo Absolwent, Łódź 1998.
- Glajcar T., *System partyjny III Rzeczypospolitej*, [w:] M. Barański, A. Czyż, R. Glajcar, S. Kubas, M. Migalski, R. Rajczyk, M. Tyrała, *Współczesne partie i systemy partyjne państw Grupy Wyszehradzkiej w procesie demokratyzacji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2018.
- Héjj D., *Konstytucja Węgier jako manifest polityczny parlamentarnej większości*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2018, nr 1, s. 67–85.
- Jabłońska A., *Cykl koniunkturalny*, [w:] *Podstawy ekonomii*, red. R. Milewski, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000.
- Kielin Ł., *Constitutionalisation of fiscal rules in times of financial crisis – A cure or a trap*, „Financial Law Review” 2021, nr 22(2), <https://www.ejournals.eu/pliki/art/19441/> (dostęp: 20.08.2022).
- Krajewska A., *Budżet państwa*, [w:] *Podstawy ekonomii*, red. R. Milewski, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000.
- Kubas S., *Partie i system partyjny na Węgrzech*, [w:] M. Barański, A. Czyż, R. Glajcar, S. Kubas, M. Migalski, R. Rajczyk, M. Tyrała, *Współczesne partie i systemy partyjne państw Grupy Wyszehradzkiej w procesie demokratyzacji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2018.
- Kwiatkowski E., *Inflacja*, [w:] *Podstawy ekonomii*, red. R. Milewski, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000.

- Międzynarodowy Fundusz Walutowy, World Economic Outlook.
Ministerstwo Finansów RP, *Monitor konwergencji z Unią Gospodarczą i Walutową*, grudzień 2021, Warszawa.
- Moldicz C., *Hungary economy briefing. Public debt and budget in Hungary*, „China-CEE Institute Weekly Briefing” 2022, t. 50, nr 2.
- Program Prawa i Sprawiedliwości 2019*, <https://pis.org.pl/document/archive/download/1496> (dostęp: 23.08.2022).
- Rokicki T., *Zmiany w koniunkturze gospodarczej Polski w wyniku epidemii Covid-19*, „Przegląd Prawno-Ekonomiczny”, nr 3, s. 105–126, <https://czasopisma.kul.pl/index.php/ppe/article/view/10029/10689> (dostęp: 22.08.2022).
- Sadecki A., *Piąty rząd Orbana: pełnia władzy w cieniu kryzysów*, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2022-06-21/piaty-rzad-orbana-pelnia-wladzy-w-cieniu-kryzysow> (dostęp: 20.08.2022).
- Sadecki A., *Wybory na Węgrzech*, „Monitor Ośrodka Studiów Wschodnich” 2022, nr 1, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2022-02-16/monitor-osw-wybory-na-wegrzech-numer-1> (dostęp: 20.06.2022).
- Samuelson P.A., Nordhaus W.D., *Ekonomia 1*, przeł. H. Hagemeyer, K. Hagemeyer, J. Czekał, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1995.
<https://fidesz.hu/int/add-tovabb/our-mission> (dostęp: 24.08.2022).